

MICAE MEDIAEVALES

VII.

*Fiatal történészek dolgozatai a középkori
Magyarországról és Európáról*

SZERKESZTETTE
*Farkas Csaba, Ribi András,
Veres Kristóf György*

ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola
Budapest
2018

ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola
Tanulmányok – Konferenciák
12. kötet

A tanulmányokat lektorálták: Dreska Gábor, Érszegi Géza, Stephan Heilen,
Hunyadi Zsolt, Körmendi Tamás, Novák Veronika, Péterfi Bence, Tóth Sándor László,
Veszprémy László, Zsoldos Attila

Sorozatszerkesztő
Draskóczy István, Körmendi Tamás, Nagy Balázs

A kiadványt tervezte
Kiss Béla

A kötet megjelenésére a Rectori Kulturális Támogatás, az ELTE-BTK Hallgatói
Önkormányzat Tudományszervezési és Kutatási Pályázat és a Magyar Lajos Alapítvány
támogatásával került sor.

A tanulmányok szerzői © Csermelyi József, Farkas Csaba, Katona Csete, Júlia
Kotrusová, Kozák-Kígyóssy Szabolcs László, Lados Tamás, Novák Ádám,
Pozsár Dániel, Somogyi Szilvia, Szanka Brigitta, Veszprémy Márton

A kötet szerkesztői © Farkas Csaba, Ribi András, Veres Kristóf György

ISBN 978-963-284-973-7
ISSN 2062-2198

Nyomta és kötötte a Pátria Nyomda Zrt.
Felelős vezető: Orgován Katalin

Tartalomjegyzék

DRASKÓCZY ISTVÁN – KÖRMENDI TAMÁS – NAGY BALÁZS

Előszó 9

Rövidítésjegyzék..... 11

CSERMELYI JÓZSEF

Határon innen, mégis azon túl. Zaloguradalmak Nyugat-Magyarországon – terminológiai kérdések és válaszok 13

FARKAS CSABA

„In nostra curia educatus”. Királyok udvarában: Osl nembeli Herbord pályafutása 31

KATONA CSETE

Viking és nomád kísérettagok a 9–11. századi kelet-európai udvarokban..... 49

JÚLIA KOTRUSOVÁ

Adalékok a jászói Keresztelő Szent János premontrei monostor középkori történelméhez 65

KOZÁK-KÍGYÓSSY SZABOLCS LÁSZLÓ

Céhek és városvédelem. Számszeríjak és kézi íjak a késő középkori Nagyszebenben 81

LADOS TAMÁS

Megjegyzések az esztergomi érsekek primási joghatóságának korai történetéhez..... 103

NOVÁK ÁDÁM

Az 1440. januári királyválasztó országgyűlés oklevelének megerősítői 121

POZSÁR DÁNIEL

Boulogne-i Guynemer, egy vakmerő kalóz az első keresztes hadjárat epizód szerepében..... 139

TARTALOMJEGYZÉK

SOMOGYI SZILVIA

A brassói dékánság Kézikönyvének egyik kánonjogi jegyzete.

Adalékok az egyházi bíráskodás illetékességi körének történetéhez 149

SZANKA BRIGITTA

Késő középkori uralkodói reprezentáció és ceremóniák a német történetírásban 167

VESZPRÉMY MÁRTON

The Transmission of Astrological Geography 181

Köszönetnyilvánítás 209

A szerzőkről 211

Table of contents

ISTVÁN DRASKÓCZY – TAMÁS KÖRMENDI – BALÁZS NAGY

Foreword..... 9

List of Abbreviations 11

JÓZSEF CSERMELYI

*On this Side of the Border and Beyond. Pledge-domains in Western Hungary –
Questions and Answers on Terminology*..... 13

CSABA FARKAS

„In nostra curia educatus”. In the Kings’ Court: the Career of Herbord Osl..... 31

CSETE KATONA

Viking and Turkic Retainers in Courts along the Austrvegr during 9th–11th centuries 49

JÚLIA KOTRUSOVÁ

*Brief History of the Premonstratensian Monastery of St. John the Baptist
in Jasov during the Middle Ages*..... 65

SZABOLCS LÁSZLÓ KOZÁK-KÍGYÓSSY

*Guild in Self-Defense of a Town. Crossbows and Bows
in the Late Medieval Sibiu (Nagyszeben/Hermannstadt/Cibium)* 81

TAMÁS LADOS

*The Origins of the Primatial Authority of the Archbishops of Esztergom
in Hungary (11th–14th centuries)* 103

ÁDÁM NOVÁK

Seals of the Poly-Sigillic Diploma from the Diet of January 1440 121

DÁNIEL POZSÁR

*Guynemer of Boulogne – A Daring Pirate
as a Minor Character of the First Crusade*..... 139

TABLE OF CONTENTS

SZILVIA SOMOGYI

A Canonical Text in the Medieval Handbook of the Deanery of Brasov.

Additions to the History of the Ecclesiastical Jurisdiction 149

BRIGITTA SZANKA

Late Medieval Royal Representation and Ceremonies in the German Historiography167

MÁRTON VESZPRÉMY

The Transmission of Astrological Geography..... 181

Acknowledgements..... 209

Notes on Contributors 213

Előszó

HA EGY KÖNYVSOROZATNAK immár a hetedik kötete jelenik meg, akkor joggal remélhetjük, hogy a sorozat folytatása is biztosított. A *Micae Mediaevales* első kötete 2011-ben látott napvilágot, és azóta minden évben új köteteket adhattunk közre. Ehhez a szükséges anyagi támogatás mellett legfőképpen arra volt szükség, hogy a doktoranduszok az évről évre megrendezett doktori konferenciákon publikálásra méltó tanulmányokkal jelentkezzenek. A sorozat szellemi és szakmai hátterét az ELTE Történelemtudományi Doktori Iskolájának három programja, a Középkori Magyar Történeti, a Történelem Segédtudományai és a Középkori és Kora Újkori Egyetemes Történeti Program jelenti. A kezdetektől szándékunk volt, hogy a fenti programok mellett más doktori iskolák hallgatói és más egyetemek doktoranduszai számára is lehetőséget biztosítsunk eredményeik bemutatására. A sorozat eddig megjelent köteteit végiglapozva örömmel láthatjuk, hogy olyan új, jól felkészült középkorkutató generáció képviselői jelentek meg az elmúlt években, akiknek az első szakmai publikációi ebben a kiadványsorozatban láttak napvilágot. Akkori tanulmányuk megjelenése óta a hajdani szerzők közül jó néhányan sikeresen védtek meg doktori értekezésüket, és jelenleg már egyetemi oktatóként vagy kutatóintézetek, kutatási programok munkatársaiként dolgoznak, rendszeresen adnak elő hazai és külföldi konferenciákon. Közülük többen tudományos elismeréseket, szakmai kitüntetéseket is kaptak az elmúlt időszakban.

A jelen kötet a 2017. május 18-19-én tartott doktori konferencián elhangzott előadásokon alapul. A két nap alatt összesen huszonegy doktorandusz kapott lehetőséget arra, hogy bemutassa munkáját. 2017-ben az ELTE doktoranduszai mellett a *Debreceni Egyetem*, a Pécsi Tudományegyetem, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem, a *Szegedi Tudományegyetem* és a Nagyszombati Egyetem doktori képzéseinek hallgatói szerepeltek előadásokkal a konferencián. A két plenáris előadást a hazai középkorkutatás elismert képviselői tartották. A nyitó előadásra Bálint Csanád akadémikust (*Régiók és kultúrák a kora középkori Kárpát-medencében*), míg a záróelőadás (*Hol írta Gellért a Deliberatiót?*) megtartására Déri Balázs egyetemi tanárt kérték fel a szervezők. Az előadások és a könyvbemutatók mellett 2017-ben két kutatócsoport mutatta be munkáját: egyrészt a Pécsi Tudományegyetem oktatója, Kiss Gergely által vezetett *DeLegatOnline*, másrészt pedig az ELTE BTK Vallástudományi Központ keretében működő, Földváry Miklós által vezetett Liturgiátörténeti Kutatócsoport.

A konferencia megszervezését és lebonyolítását négy doktorandusz, Farkas Csaba, Ribi András, Veres Kristóf, Veszprémy Márton végezte, a jelen kötetet pedig Farkas Csaba, Ribi András és Veres Kristóf szerkesztette. Gondos munkájukért elismerés és

köszönet illeti őket. Hálával tartozunk a tanulmányok lektorainak is alapos és lelkiismeretes munkájukért. A kötet megjelenését az ELTE Hallgatói Önkormányzata, az ELTE Bölcsészettudományi Kar Hallgatói Önkormányzata és a Trefort-kert Alapítvány tette lehetővé, akiknek köszönettel tartozunk a támogatásáért.

A jelen kötet tanulmányai a sorozat hagyományainak megfelelően igen sokrétűek. Magyar és egyetemes történelem egyaránt szerepel a feldolgozott témák között, amelyek időbeli spektruma a 9. századtól a késő középkorig terjed. Bízunk benne, hogy a most közreadott kötet szerzői közül is többekről elmondható lesz néhány éven belül, hogy a középkorkutatás elismert és állandó intézményi háttérrel rendelkező tagjai közé tartoznak. Ezzel a szándékkal ajánljuk a kötetet az érdeklődő olvasók figyelmébe.

Budapest, 2018. március

Draskóczy István, Körmendi Tamás, Nagy Balázs

Rövidítésjegyzék

ÁKÍF	Kristó Gyula (szerk.): <i>Az államalapítás korának írott forrásai</i> . Szeged, 1999.
ÁMTF	Györffy György: <i>Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza</i> . I–IV. Budapest, 1963–1998.
ÁÚO	Wenzel Gusztáv (szerk.): <i>Árpádkori új okmánytár I–XII</i> . Pest–Budapest, 1860–1874.
CD	Fejér Georgii (ed.): <i>Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I–XI</i> . Buda, 1829–1844.
CDCr	Tadeus Smičiklas (ed.): <i>Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae</i> . I–XVII. Zagrab, 1904–1984.
CDES	Richard Marsina (ed.): <i>Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae</i> . I–II. Bratislava, 1971–1987.
DF	MNL OL, U szekció, Diplomatikai Fényképgyűjtemény
DL	MNL OL, Q szekció, Diplomatikai Levéltár
Engel: Arch	Engel Pál: <i>Magyarország világi archontológiája 1301–1457</i> . I–II. Budapest, 1996.
Engel: Gen	Engel Pál: <i>Középkori magyar genealógia</i> . Budapest, 2001. CD-ROM.
ETE	Bunyitay Vince – Rapaics Rajmund – Karácsonyi János – Kollányi Ferenc – Lukcsics József (szerk.): <i>Egyháztörténelmi emlékek a magyarországi hitújítás korából I–V</i> . Budapest, 1902–1912.
HKÍF	Kristó Gyula (szerk.): <i>A honfoglalás korának írott forrásai</i> . Szeged, 1995.
HO	Arnold – Nagy Imre – Páur Iván – Ráth Károly – Véghely Dező (szerk.): <i>Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius</i> . I–VIII. Győr–Budapest, 1865–1891.

- ÍF Makk Ferenc – Thoroczkay Gábor (szerk.): *Írott források az 1050–1116 közötti magyar történelemről*. Szeged, 2006.
- KMTL Kristó Gyula (főszerk.): *Korai magyar történeti lexikon (9–14. század)*. Budapest, 1994.
- MES Knauz Ferdinandus – Dedek Crescens Ludovicus (ed.): *Monumenta ecclesiae Strigoniensis I–III*. Esztergom, 1874–1924.
- MNL-OL Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
- RA Szentpétery Imre – Borsa Iván (szerk.): *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke I–II*. Budapest, 1923–1987.
- SRH Szentpétery Emericus (ed.): *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum I–II*. Az Utószót és a Bibliográfiát összeállította, valamint a Függelékben közölt írásokat az I. kiadás anyagához illesztette Szovák Kornél és Veszprémy László. Budapest, 1999.
- UdB Hans Wagner – Irmtraut Lindeck-Pozza (ed.): *Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg I–V*. Graz, 1955–1999.
- UGDS Gustav Gündisch et al. (ed.): *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen, I–VII*. Hermannstadt–Köln–Bukarest, 1892–1991.
- Theiner Augustino Theiner (ed.): *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia I–II*. Róma, 1859–1860.
- Zichy Nagy Imre – Nagy Iván – Véghely Dezső – Barabás Samu – Krammerer Ernő – Döry Ferenc – Lukcsics Pál (szerk.): *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo. I–XII*. Pest–Budapest, 1871–1931.
- ZsO Mályusz Elemér – Borsa Iván – C. Tóth Norbert – Lakatos Bálint – Neumann Tibor (szerk.): *Zsigmondkori oklevéltár. I–XIII*. Budapest, 1951–2017.
- Zsoldos: Arch Zsoldos Attila: *Magyarország világi archontológiája 1000–1301*. Budapest, 2011.

*Az 1440. januári királyválasztó országgyűlés oklevelének megerősítői**

Bevezetés

HABSBURG ALBERT KIRÁLY halálát követően 1439. október 27-én rövid időn belül újra koronás fő nélkül maradt a Magyar Királyság. Az országnagyok 1440. januárjában királyválasztó országgyűlést tartottak. 1440. január 18-án úgy döntöttek, hogy III. Ulászló lengyel királyt hívják meg a magyar trónra, és egy felhatalmazó oklevéllel Krakóba menesztették küldötteiket. A történet széles körben ismert, az azonban kevésbé, hogy a döntést megfogalmazó oklevélre tizenhárom pecsét került. A megerősítők nevét az oklevél szövegébe nem foglalták bele, de pecsétjeik azonosítása révén meghatározhatóak a királyválasztó bárók és főpapok. Az irat közel hatszáz évet követően is megőrizte mind a tizenhárom pecsétjét rendkívül ép formában. Jelen tanulmányunkban a pecsétek azonosítására vállalkozunk.¹ Munkánkat kiegészítjük másik két oklevél elemzésével. Az egyiket a királyválasztó követek 1440. március 9-én adták ki Krakóban, a másikat pedig három nappal később Budán, melyben az oklevél kiállító I. Ulászló király Magyarországra jövetelét sürgetik. Amellett, hogy a három oklevélen fellelhető pecsétanyag valamennyi, a későbbi belháborút meghatározó politikai személyéhez köthető, képet kaphatunk a későbbi konfliktus kirobbanása előtti hatalmi viszonyokról. A pecsétek leírásán kívül összeállítottunk egy kronológiai adatsort az 1439–40. évek fordulójának politikai eseménytörténetéhez, mely kiindulási alapot jelenthet az adott időszak jobb, újabb értelmezéséhez.

* Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-17-3 Kódszámú Új Nemzeti Kiválóság programjának támogatásával készült. A szerző az MTA–DE Lendület „Magyarország a Középkori Európában” Kutatócsoport tagja. Köszönet illeti Körmendi Tamást, aki értékes megjegyzéseivel külső lektorként hozzájárult a tanulmány megszületéséhez.

¹ A középkorral foglalkozó doktoranduszok konferenciáján 2017. május 19-én elhangzott előadásunkhoz érkező hozzászólásokat megfontolva, tanulmányunk címében és tartalmában is szeretnénk egyetértésünket kifejezni a hozzászólókkal, köztük Pálosfalvi Tamással és Neumann Tiborral, miszerint az oklevelek megpecsételői nem foglalhatták magukba mindazon hatalmasokat, kik részt vettek III. Ulászló trónra hívásában.

Az oklevelek kalandos útjáról – kis levéltártörténet

Az 1440. január 18-án kiadott oklevél pecsétjeiről a millenniumi történeti szintézis, a Magyar Nemzet Történetének vonatkozó fejezete képet is közölt.² Ott az oklevél őrzési helyeként a moszkvai levéltárat jelölték meg, annak ellenére, hogy mi már a Varsói Régi Iratok Levéltár (Archiwum Głównie Akt Dawnych w Warszawie)³ darabjaként ismerjük. Az ellentmondás feloldásaképp rövid levéltártörténeti áttekintést adunk meg.

A téma kifejtésében segítségül hívhatjuk a magyar levéltártörténeti irodalmat. Közülük is elsősorban Divéky Adorján összefoglalása érdemel különösen nagy figyelmet, aki 1927-ben az akkor öt éve szárnyat bontó Levéltári Közleményekben adott hírt a lengyel levéltárak általa megismert sorsáról.⁴ Ő maga 1909–1911 közötti tanulmányútja során került közvetlen kapcsolatba a fontosabb lengyel könyv- és levéltárakkal. Külön fejezetekben ismertette átfogóan az egyes levéltárakat. Számunkra a Varsói Régi Iratok Levéltárával foglalkozó rész érdekes. Lengyelország harmadik felosztását követően már a napóleoni korban, 1808-ban Frigyes Ágost varsói herceg szeptember 2-i dekrétumának kibocsátásával vette kezdetét az ország állami levéltárainak megszervezése.⁵ A területi levéltárak anyaga ugyan többé-kevésbé épen maradt, de a kezdetben Krakkóban őrzött, majd Varsóba átszállított Krakkói Korona Levéltár (Arhiwum Koronne Krakowskie) az országot felosztó hatalmak széthordták. Legjelentősebb részét 1794-ben Alekszandr Vasziljevics Szuvorov orosz tábornok Varsó bevétele után hadizsákmányként Szentpétervárra vitte, amit innen később átszállítottak az orosz külügyminisztérium moszkvai levéltárába. A középkori diplomáciai oklevelek kutatásához tehát a századfordulón még az Orosz Birodalomba kellett utazni. Az MTA Történelmi Bizottságának oklevélmásolatait 1890-ben közzétéve Óváry Lipót is a moszkvai levéltárát adta meg ezen oklevelek őrzési helyéül. Az első világháborút követően kirobbant lengyel-szovjet háborút az 1921. március 18-án aláírt rigai béke zárta le, melynek keretében a felek megállapodtak a Moszkvába hurcolt lengyel levéltári állagok visszaszolgáltatásáról.

Az országnagyok által megpecsételt 1440. január 18-i oklevél tehát hosszú útra indult. A királyválasztó követek magukkal vitték Budáról Krakkóba, ahonnan a királyi levéltárral együtt III. Zsigmond lengyel király idején (1587–1632) átszállították Varsóba. Más oklevelekkel együtt innen Szentpétervárra, majd Moszkvába szállították az orosz katonák. Varsóba 1921-et követően tért vissza. A szétzilált Krakkói Korona Levéltárát itt – mai

² Szilágyi Sándor (főszerk.): *A magyar nemzet története I–X.* Budapest, 1894–98. IV. kötet, I. könyv, I. fejezet – I. Ulászló megválasztása. 14. Vö. <http://mek.oszk.hu/00800/00893/html/img/nagy/24fi.jpg> (Letöltés ideje: 2017. szeptember 20.)

³ A továbbiakban: AGAD

⁴ Divéky Adorján: A lengyelországi könyv- és levéltárak magyar vonatkozású kézirati anyaga. *Levéltári Közlemények*, 5 (1927) 27–58. Vö. Dr. Seimienski József: A lengyel állami levéltárak. *Levéltári Közlemények*, 8 (1930) 1–29. Ld. még: Fábián Istvánné: Lengyel levéltárakban. *Levéltári Szemle*, 20 (1970) 1. sz. 233–240.

⁵ Krajewska, Hanna: A Varsói Régi Iratok Levéltárának története és iratállománya. *Levéltári Szemle*, 42 (1992) 81.

őrzőhelyén – a Varsói Régi Iratok Levéltárában más oklevél állagokkal együtt besorolták a *Dokumenty pergaminowe*, illetve a *Dokumenty papierowe* fondokba. Sokat látott oklevelünk értelemszerűen az előbbiben kapott helyet 9040 társával együtt.⁶ Ez az irategység öleli fel a Varsóban őrzött pergamen okleveleket a kezdetektől 1918-ig.

Míg maga az irat fél Európát bejárta, szövegét több ízben kiadták. Legújabb kiadása a *Monumenta Poloniae Historica* sorozat XII. kötetében kapott helyett.⁷ A 20. századi magyar történeti irodalom legtöbbször innen idézte. Időközben a Magyar Országos Levéltárban Pauler Gyula főigazgatósága idején (1874–1903) létrehozták a Mohács előtti oklevelek gyűjteményét, melyet ma Diplomatikai Levéltárként ismerünk. Fekete Nagy Antal és Ila Bálint 1935-ös csehszlovákiai útja során pedig elkészültek a későbbi Diplomatikai Fényképgyűjtemény első darabjai, melynek bővítését Borsa Iván tűzte ki célul, és évek hosszú munkája során koordinálta az Országos Levéltáron kívül őrzött Mohács előtti oklevelek mikrofilmen való gyűjtését.⁸ Sokáig kellett várni, hogy lencsevégre kerüljenek a varsói oklevelek. 1987-ben Tóth Péter – akkor éppen a kaposvári Somogy Megyei Levéltár főlevéltárosaként – tett látogatást a varsói levéltárban, és jelölte ki mikrofilmzésre a magyar vonatkozású okleveleket. Jelentéséhez magyar nyelvű regesztákat is csatolt mind a 75 oklevélre vonatkozóan. Ezt követően a DF keresztségben a 288 959.–289 022., 289 127. és 292 993–293 002. számú jelzeteket kapták, kiragadott példánknak jelzete: 289 005.⁹

Az oklevelek megpecsételői – az országgyűlés feltételezhető résztvevői

A III. Ulászlót trónra hívó oklevél pecséttartó pergamenszalagjai ugyan nincsenek felcímezve, a pecsétek azonosítását követően azonban nagy biztonsággal megállapíthatóak azok tulajdonosai:¹⁰

Szécsi Dénes esztergomi érsek, de Dominis János zenggi püspök, Gatalóci Mátyás váci püspök, szalánkeméni Mikola Jakab szerémi püspök, Cillei Ulrik Zagoria és Cille grófja, Garai László macsói bán, Kórógyi János Castell grófja, Korbáviai György

⁶ Tóth Péter kutatási jelentéséből. Ügyiratszám: MNL-OL Y szekció 12134/87.

⁷ Lewicki, Anatoli (szerk.): *Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia XII. Codicis epistolaris saeculi decimi quinti II*. Cracoviae, 1891. 409–411.

⁸ Borsa Iván: A Magyar Országos Levéltár középkori gyűjteményei. *Erdélyi Múzeum*, 58 (1996) 314–321.

⁹ Törzsszámuk: MNL-OL X 9736. A levéltári anyagról, annak kutatástörténetéről, és az ehhez kapcsolódó projektről többet az MTA–DE „Magyarország a középkori Európában” Lendület Kutatócsoport elektronikus forráskiadványának előszavából, és bevezető tanulmányából nyerhető további információ. Novák Ádám (szerk.): *Fontes Memoriae Hungariae I. Varsóban őrzött magyar vonatkozású oklevelek (1350–1386)*. Debrecen, 2017. <http://memhung.unideb.hu/fontes-memoriae-hungariae-sorozat/> (Letöltés ideje: 2017. szeptember 20.)

¹⁰ A tisztségviselések adatait Engel Pál archontológiai munkájából merítettem. Vö. Engel: *Arch*. Ahol ettől eltérő adatot vettünk figyelembe, ott azt külön jeleztem.

Modrus és Cetina grófja,¹¹ Tamási Vajdafi Henrik volt ajtónállómester, Marcali Bánfi György, kusalyi Jakcs Mihály volt székelly ispán, bátmonostori Töttös László kincstartó, Marcali Vajdafi János volt ajtónállómester.

A Krakóba menesztett követek:¹²

de Dominis János zenggi püspök, Tallóci Matkó horvát, dalmát, szlavón bán, Bátori István volt országbíró, Perényi János tárnokmester, Pálóci László ajtónállómester, Marcali Vajdafi Imre asztalnokmester, valamint somogyi és verőci ispán.

Jól látszik, hogy a lengyel-magyar perszonálunió 1440 januárjában széles konszenzusnak örvendett. Az ország aktuálisan meghatározó személyei III. Ulászlót képzelték el Albert örökösének, úgymint a prímás, Szécsi Dénes esztergomi érsek, a kancellária vezetője, Gatalóci Mátyás, a Dunántúl és a Délvidék legnagyobb urai, Garai, Cillei, Kórógyi, Korbáviai, és a követek között találjuk Tallóci Matkót, a néhai kancellár unokaöccsét, Pálóci Lászlót és a volt országbíró, Bátori Istvánt. Téves lenne tehát azt feltételezni, hogy már ekkor „pártot” ütöttek a magyar bárók Erzsébet és Ulászló között.¹³ A tanács döntése józannak és logikusnak látszik az adott időpontban. Albert végakarátát teljesíteni a magyar belviszonyok közepette nehéz lett volna, a külső török fenyegetés pedig megoldásért kiáltott. Ekkor még nem tudhatta senki, Erzsébet fiúnak vagy lánynak ad életet, vagy egyáltalán életben marad-e az újszülött és édesanyja.

Természetesen vannak hiányzók, kiknek nevét érdemes megemlítenünk: Albert kormányából éppen annak „feje”, Hédervári Lőrinc nádor, illetve Losonci Dezső erdélyi vajda, pelsőci Bebek Imre székelly ispán, és az akkor még éppen csak felkapaszkodott Újlaki Miklós macsóci bán, a prelátusok közül pedig Rozgonyi Simon veszprémi püspök hiányoznak. Távolmaradásuk ugyanakkor feltehetően nem jelenti azt, hogy Ulászlót el-leneztek. Úgy véljük, távolmaradásukban inkább a kivárás taktikáját kell látnunk, de ez ugyanúgy bizonyíthatatlan marad, mint az oklevelet megpecsételők motivációja. Március 12-én ugyanis követséget menesztettek az országnagyok Krakóba, hogy Ulászló Magyarországra jövetelét sürgessék. Az oklevél szövege szerint a jelenlévő országnagyok:¹⁴

Mihály fia Benedek győri püspök, Hédervári László pannonthalmi apát, Hédervári Lőrinc nádor, Rozgonyi István és György pozsonyi ispánok, Maróti János bán fia, László, Pálóci Simon volt lovászmester, nyalábi Perényi Péter fia, János volt máramarosi ispán, homonnai Druget István, Lévai László, Szécsényi László, Tari Rupert

¹¹ Az 1439. november 11-én kelt oklevél udvarmesterként említi: DL 13 457. Ha valóban ezt a tisztséget töltötte be, akkor feltehető, hogy a királynéi udvarban.

¹² A tisztségek megnevezését az oklevél szövegének megfelelően közöltük.

¹³ Hóman Bálint – Szekfű Gyula: *Magyar Történet*. Budapest, 1928. Küzdelem a török ellen. <http://www.elib.hu/00900/00940/html/> (Letöltés ideje: 2017. szeptember 20.)

¹⁴ A tisztségek megnevezését az oklevél szövegének megfelelően közöltük. Vö. Engel: *Arch* 512., 1440A.

királynéi lovászmester, Csák nembeli Dombai Frank, gersei Pető Péter, Hatvani Mátyás.

Bár az oklevelet eredetileg legalább tizenkét darab pecséttel erősítették meg, ebből mára csupán hat maradt ránk. Ugyanakkor segítségül hívhatjuk a pergamenszalagok címzését is, kilenc ilyen szalag segítheti munkánkat. Az oklevelet megpecsételők feltételezett névsora:

Mihály fia, Benedek győri püspök, Hédervári László pannonhalmi apát, Hédervári Lőrinc nádor, Újlaki Miklós macsói bán,¹⁵ Maróti János bán fia, László, Szécsényi László, Pálóci Simon, pelsőci Bebek Imre székely ispán,¹⁶ nánai Kompolt János, Csák nembeli Dombai Frank.¹⁷

A többi, név szerint említett előkelő az oklevél megpecsételésekor vagy már nem volt jelen, vagy pecsétje leszakadt, címzése nem maradt ránk. Mindenesetre az oklevelet a követek közül ketten is megerősítették, illetve a név szerint nem említett Kompolt István is pecsételt.

A Krakóba menesztett követek:¹⁸

Rozgonyi Simon veszprémi püspök, Újlaki Miklós macsói bán, pelsőci Bebek Imre székely ispán, Hédervári Lőrinc fia, István.

Szembetűnő az utóbbi oklevél hektikus megpecsételése. Tizenhat bevágást ejtettek a *plicán*, de csak tizenhárom szalagot fűztek be, és egy viaszfészek üresen is maradt, több szalag címzése elmaradt. Az eljárás utalhat arra, hogy a gyűlés hamar feloszlott, és az oklevél kiállítására sem volt elegendő idő. Érdekes még azt is megjegyeznünk, hogy a két oklevél kiállítói között egyetlen egybeesés sincs. Ebben szerepet játszhatott, hogy ekkorra már eljutott Budára a Szent Korona ellopásának, és V. László megszületésének híre. Eddig nem várt fordulat ment végbe február és március fordulóján. A korábbi szélesebb konszenzus talán felbomlott, és az Ulászló meghívása mellett továbbra is kitartó országnagyok igyekeztek sürgetni a lengyel uralkodót. A politikai viszonyok éles változását – mint ahogy erre korábban Pálosfalvi Tamás is rámutatott – csak Erzsébet agresszív lépése eredményezte, mikor március végén Tallóci Matkót és Marcali Imrét elfogatta.¹⁹

¹⁵ „Nicolai bani”

¹⁶ „Emerici de Pel[...]”

¹⁷ Nincs címzés.

¹⁸ A tisztségek megnevezését az oklevél szövegének megfelelően közöltük. Vö. Engel: *Arch* 512., 1440A.

¹⁹ Pálosfalvi Tamás: Cilleiek és Tallóciak: közdelem Szlavóniáért (1440–1448). *Századok*, 134 (2000) 49–50., Mályusz Elemér: A négy Tallóci-fivér. *Történelmi Szemle*, 23 (1980) 565.

Az Albert halála és Ulászló megkoronázása között eltelt szűk egy év politikai viszonyai tehát gyorsan változtak. Érdekes egy kronológiai adatsort vázolnunk a főbb eseményekről, és az abban résztvevők névsoráról.²⁰

1439. október 27. – Neszmélyben elhunyt Albert király.²¹

1439. október 31. – Albert szűk tanácsa Győrben tartózkodott.²²

1439. november 11. – Erzsébet királyné és az országnagyok elhelyezték a Szent Koronát Visegrádon.²³

1440. január eleje – Az országnagyok Budán gyülekeztek.

1440. január 18. – Az országnagyok III. Ulászló királyt meghívták a magyar trónra, Krakkóba követeket menesztettek.²⁴

1440. február 21-re virradó éjjel – Erzsébet királyné Kottaner Jánosné segítségével ellopta a Szent Koronát Visegrádról.²⁵

1440. február 22. – Erzsébet királyné fiúgyermeknek adott életet Komáromban.²⁶

1440. március 2. – III. Ulászló lengyel király választott magyar királynak címezte magát.²⁷

1440. március 8. – III. Ulászló lengyel király ünnepélyesen elfogadta a magyar rendek meghívását a magyar trónra.²⁸

1440. március 12. – A magyar rendek követeket menesztenek Krakkóba, hogy megsürgessék Ulászló király országba jövetelét.²⁹

1440. március vége – Erzsébet királyné elfogta Tallóci Matkót és Marcali Imrét.³⁰

²⁰ Az egyes ismert névsorokat a lábjegyzetben találja az olvasó.

²¹ Benda Kálmán (főszerk.): *Magyarország történeti kronológiája I–IV.* I. kötet. Solymosi László (szerk.): *A kezdetektől 1526-ig. Magyarország történeti kronológiája I.* Budapest, 1986. 259. (A továbbiakban: Solymosi L.: *Kronológia.*)

²² DF 239 734. Az országnagyok felszólították Pozsony város bírját és esküdteit, hogy azt a 4000 arany forint összeget, amellyel a dézsmabérletből tartoznak, adják megbízottjuk kezébe, mivel a királyné ezzel a pénzzel akarja törleszteni a stiborici Sarleski Miklóssal szembeni, még fennálló tartozását. Aláírók: Rozgonyi Simon veszprémi püspök, Mihály fia Benedek győri püspök, Hédervári Lőrinc nádor, Pálóci László udvarmester, Marcali György asztalnokmester, Pálóci Simon, alsólendvai Bánfi Pál.

²³ DL 13 457. Ekkor jelen volt Bazini Györgyön kívül Mihály fia Benedek győri püspök, Losonci Dezső erdélyi vajda, Batori István országbíró, kusalyi Jakcs Mihály és Csáki Ferenc volt székely ispánok, Rozgonyi István korábbi temesi ispán, nyalábi Perényi Péter fia János, Korbáviai György udvarmester, Szécsi Tamás királynéi kincstartó és Szendi István fia Mihály.

²⁴ DF 289 005., AGAD 5574. Ld. fentebb.

²⁵ Solymosi L.: *Kronológia*, 259.

²⁶ Uo., 259.

²⁷ „(…) Electus rex Hungariae (…) feria quarta ante Dominicam Letare (…)” AGAD 357.

²⁸ DL 39 291. Stanislaw Sroka (ed.): *Dokumenty polskie z archiwów dawnego Królestwa Węgier I–V.* Kraków, 1998–2012. I. 94–97.

²⁹ DF 289 127., AGAD 5573. Ld. fentebb.

³⁰ Ld. fentebb.

1440. április 9. és 19. között – III. Ulászló elindult Krakkóból³¹

1440. május 15. – Szécsi Dénes esztergomi érsek királlyá koronázta V. Lászlót Szekesfehérvárott.³²

1440. május 21. – III. Ulászló bevonult Budára.³³

1440. június 15. – III. Ulászló magyar és lengyel hívei menlevelet adtak Erzsébet királyné és hívei részére.³⁴

1440. június 29. – Budán az országnagyok hűséget esküdtek III. Ulászlónak és érvénytelenítették V. László megválasztását.³⁵

1440. július 17. – Szécsi Dénes esztergomi érsek megkoronázta I. Ulászló királyt Szekesfehérvárott.³⁶

Összegzés

A fentebb részletesen ismertetett három oklevélben összesen harminckilenc főpap, báró és előkelő szerepelt, akik tehát aktív szerepet vállalhattak a trónutódlás kérdésének megoldásában. Kétségtelen tény, hogy nem mindegyikük volt meghatározó személyiség az országgyűléseken, tanácsuléseken, de ezzel a névsorral jórészt rekonstruálható az a politikai elit, amely az 1440–1444 közötti belháborúban jelentős szerepet játszhatott. Ez az időszak egy-egy nagyívű politikai karrier kiindulópontjának is tekinthető, különösképp olyan politikusok szempontjából, akik a belháború idején emelkedtek fel, és maradtak a felszínen. Az eseménysorból és a névlisták összevetéséből egyértelműen látszik, hogy Ulászló trónra hívásával még nem indult el a pártütés, s ha egyáltalán beszélhetünk a későbbiekben pártokról, ligákról, azok korántsem egységes és vegytiszta politikai társulások voltak, melyeket körülrhatunk a királyválasztáson, vagy koronázáson kelt oklevelek segítségével.

³¹ Krakkó: AGAD 355.; 4722. Szandec: AGAD 7283.

³² Solymosi L.: *Kronológia*, 260. A Thuróczi-krónika XXIX. fejezet alapján a jelenlévők: Szécsi Dénes esztergomi érsek Gatalóci Mátyás veszprémi és Mihály fia Benedek győri püspökök, Cillei Ulrik, Újlaki Miklós és Garai László macsói bánok, Garai Botos András, Tamási vajdafi László és Henrik, illetve Szécsi Tamás. Thuróczi János: *Magyar Krónika*. Ford. Geréb László. Budapest, 1957. <http://mek.oszk.hu/10600/10633/10633.htm>

³³ Solymosi L.: *Kronológia*, 260.

³⁴ DL 13 554. – Martinus Georgius Kovachich [Kovachich Márton György]: *Supplementum ad Vestigia Comitiorum apud hungaros ab exordio regni eorum in Pannonia, usque ad hodiernum diem*. I–III. Buda, 1798–1801. I. 492–494. Megerősítők: de Dominis János zengi püspök, szalánkemeni Mikola Jakab szerémi püspök, Hédervári Lőrinc nádor, Tallóci Matkó horvát-dalmát-szlavón bán, nyalábi Perényi Péter fia János ugocsai ispán, Marcali Vajdafi János somogyi ispán, Pálóci László udvarmester, Tallóci Frank szörényi bán, Ország János.

³⁵ DF 289 006., AGAD 5575., Mathias Dogiel [Maciej Dogiel] (ed.): *Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Litvaniae. Tomus I*. Vilnae, 1758. 54–56. Névsorára ld.: Engel P.: *Arch* 512. 1440C.

³⁶ DF 289 009., AGAD 5581., Stephanus Katona [Katona István]: *Historia critica regum Hungariae. Ex fide domesticorum et exterorum scriptorum concinnata. Ordine I–XLII*. Pest, 1779–1817. XIII. 91–99. Névsorára ld. Engel: *Arch* 512., 1440C.

Adattár³⁷

Jelen tanulmány szerves és elválaszthatatlan részét képezi az alábbi adattár, melyben huszonhárom pecsét leírását adjuk meg. Az első részben a három oklevelet „A” „B” „C” betűkkel jelöltük. Leírásukban a keltezésük dátumát és helyét, őrzési és DF jelzetét, rövid tartalmát, teljes szövegű kiadásának bibliográfiai adatait és az oklevél külső leírását adjuk meg. A visszakereshetőség érdekében a megpecsételők feltételezhető sorrendjét jeleztük, zárójelben a pecsét közlési sorszámaival. A pecsétek ismertetési sorrendjét a méltóság szerinti hierarchia alapján határoztuk meg. Az egyes pecsétek elhelyezésére az oklevél betűjele és a balról számítandó eredeti pecsétorszám utal. Hozzávetőlegesen jeleztük az egyes pecsétek méretét, leírjuk a pecsét fizikai állapotát, majd a pecsétmező ábrázolásait is.³⁸ Kísérletet tettünk a köriratok átírására, feloldására – amennyiben erre a pecsét állaga lehetőséget adott. Fontosnak tartottuk a DL–DF adatbázisból analógiát keresni az adott lenyomathoz, amennyiben ez megoldható volt. A már közölt pecsétek megjelenési adatait, vagy a pecséttulajdonos más, már írásban megjelent lenyomatait az egyes tételekhez rendeltük. Az egyes személyek életrajzi adataihoz lábjegyzetben irodalmat is feltüntettünk. Az oklevelek és pecsétek képei megtekinthetők a „Memoria Hungariae” című online adatbázisban.³⁹

„A” jelű oklevél

Keltezés: 1440. január 18.

Keltezés helye: Buda

Az oklevél eredeti jelzete: AGAD, Dok. Perg. 5574.

MNL OL jelzet: DF 289 005.

MH rekord: 11336–11350.

Regesza: Az országgyűlésen jelen lévő főurak és főpapok a lengyel király követének jelenlétében oklevelet adtak ki, amelyben teljhatalmú megbízatást adtak követeiknek: János zenggi püspöknek, Tallóci Matkó dalmát bánnak, Bátori István volt országbírónak, Perényi János tárnokmesternek, Pálóci László ajtónállómesternek, és Marcali Imre asztalnokmesternek valamint somogyi és verőcei ispánnak, hogy Lengyelországban tárgyalásokat folytassanak III. Ulászló lengyel királlyal és a lengyel főurakkal.

Kiadás: Lewicki, Anatoli (szerk.): *Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia XII. Codicis epistolaris saeculi decim quinti II.* Cracoviae, 1891. 409–411.

³⁷ A tanulmány, de elsősorban az adattár lektorálásáért Lővei Pálnak tartozunk köszönettel.

³⁸ Fontos megjegyeznünk, hogy ezek a leírások nem művészettörténeti igényességgel készültek, célunk ugyanis az egyes pecsétek pontos beazonosítása és beazonosíthatósága volt, s közlésükkel a művészettörténet és heraldika számára kívánunk újabb forrásokat biztosítani.

³⁹ <http://lendulet.memhung.unideb.hu> (Letöltés ideje: 2017. szeptember 20.) A adatbázisban az MH rekord száma alapján kereshetőek a képek.

Leírás: Pergamenen, *plicaturán* 13 darab pecsét függ (négy vörös viaszú főpapi, két vörös viaszú főúri és hét zöld viaszú főúri pecsét) beíratlan pergamenszalagokon, természetes színű pecsétfészkekben.

A megpecsételők sorrendje: Szécsi Dénes esztergomi érsek (1), de Dominis János zenggi püspök (2A), Gatalóci Mátyás váci püspök (3), szalánkeméni Mikola Jakab szerémi püspök (4), Cillei Ulrik Zagoria és Cille grófja (5), Garai László macsói bán (9), Kórógyi János Castell grófja (12), Korbáviai György Modrus és Cetina grófja (13), Tamási Vajdafi Henrik volt ajtónállómester (14), Marcali Bánfi György (15), kusalyi Jakcs Mihály volt székelly ispán (16), bátmonostori Töttös László kincstartó (17), Marcali Vajdafi János volt ajtónállómester (18).

„B” jelű oklevél

Keltezés: 1440. március 9.

Keltezés helye: Krakkó

Az oklevél eredeti jelzete: AGAD, Dok. Perg. 5572.

MNL OL jelzet: DF 289 004.

MH rekord: 11351–11356.

Regesza: A Krakkóba küldött magyar követek oklevele, amely szerint a magyar rendektől Erzsébet királyné beleegyezésével kapott felhatalmazásuk alapján az előző napon a krakkói székesegyházban Magyarország királyává nyilvánították Ulászló lengyel királyt.

Kiadás: Katona István: *Historia critica regnum Hungariae stirpis Arpadianae, ex fide domesticorum et exterorum scriptorum concinnata I–VII*. Buda, 1779–82. Tom. VI. Ord. XIII. 37–40.

Leírás: Pergamenen, *plicaturán* eredetileg 5 darab pecsétet rögzítettek, ma egy vörös viaszú főpapi és három zöld viaszú főúri pecsét függ beíratlan pergamenszalagokon, természetes színű pecsétfészkekben.

A megpecsételők feltételezett sorrendje: de Dominis János zenggi püspök (2B), Tallóci Matkó horvát, dalmát, szlavón bán (7), Perényi János tárnokmester (10), Pálóci László ajtónállómester (11), Marcali Vajdafi Imre asztalnokmester valamint somogyi és verőci ispán (leszakadt).

„C” jelű oklevél

Keltezés: 1440. március 12.

Keltezés helye: Buda

Az oklevél eredeti jelzete: AGAD, Dok. Perg. 5573.

MNL OL jelzet: DF 289 127.

MH rekord: 11357–11364.

Regeszta: A Budán összegyűlt országnagyok levele Ulászló lengyel királyhoz, amelyben tudósítják, hogy követségbe küldték hozzá teljes felhatalmazással Rozgonyi Simon veszprémi püspököt, Újlaki Miklós macsói bánt, Pelsőci Imre székely ispánt és Hédevári Lőrinc fia Istvánt és másokat azért, hogy sürgessék mielőbbi érkezését Magyarországra.

Kiadás: Lewicki, Anatoli (szerk.): *Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia XII. Codicis epistolaris saeculi decim quinti II.* Cracoviae, 1891. 422–423.

Leírás: Pergamenen, *plicaturán* eredetileg 13 darab természetes színű pecsétfészket rögzítettek (és további három bevágást ejtettek), ebből 12-be pecsételtek is. Ma hat zöld viaszú főúri pecsét függ – egy híján – beírt pergamenszalagokon.

A megpecsételők sorrendje: Mihály fia Benedek győri püspök (leszakadt), Hédevári László pannonhalmi apát (leszakadt), Hédevári Lőrinc nádor (6), Újlaki Miklós macsói bán (8), Maróti János bán fia László (19), Szécsényi László (leszakadt), Pálóci Simon (leszakadt), [üres hasítás], [üres pecsétfészkek], [leszakadt/üres], pelsőci Bebek Imre székely ispán (20), nánai Kompolt János (21), [leszakadt/üres], Csák nembeli Dombai Frank (22), [üres hasítás], [üres hasítás].

Pecsétek leírása:

1. Szécsi Dénes esztergomi érsek⁴⁰ (A₁)

Méret: kb. 10×20 mm

Állapot: Természetes színű pecsétfészkekbe nyomott nyolcszög alakú gyűrűspecstet vörös viaszban. Jobb⁴¹ felső harmada sérült.

Leírás: A pecsétmezőben címerpajzsban kétféjű sas. A pecsétet feltehetően érseként, de még nem bíborosként használta, mert a bíborosi kalap csak később tűnik fel pecsétjeiben.

Körirata: A címerpajzs körül majuszkulás körirata: DI [...] ON [...] S [...]. A címerpajzs fölött a [...] S + jelek olvashatóak.

MH rekord: 11338.

2A. de Dominis János zenggi püspök⁴² (A₂)⁴³

Méret: kb. 13×15 mm.

Állapot: Természetes színű pecsétfészkekben átmérőjű ovális alakú gyűrűspecstet lenyomata vörös viaszban.

⁴⁰ Kubinyi András: Szécsi Dénes bíboros primás. In: Valter Ilona (szerk.): *Entz Géza nyolcvanadik születésnapjára*. Budapest, 1993. 99–108.

⁴¹ A jobb és bal oldal mindig heraldikai értelemben szerepel.

⁴² Johannes Andreae Militis de Aris (de Dominis) de Arbo. Zenggi püspök (1434–40), váradi püspök (1441–44). Engel: *Arch* 87.

⁴³ Vö. DL 13 554., MH 22004., 22014., 22025.

Leírás: A pecsétmezőben a körirattól folytonos vonallal elválasztott doborpajzsban négyelt címer. Fölötte püspöki süveg.

Körirata: Köriratára vö. DL 13 554. lenyomat alapján készült pecsét leírást a MTA MTKCs V8. 251. másolatról: Majuszkulás körirata S(IGILLUM) IOHANNIS DE DOM(I)NI S EP(SCOPI) SEGNIENTIS.

MH rekord: 11339.

2B. de Dominis János zenggi püspök (B₁)

Méret:

Állapot: Természetes színű viasz pecsétfészkekben vörös viaszba nyomott kör alakú, közepén kettéhasadt, de kiváló állapotú pecsét.

Leírás: Pecsétmezejét folytonos vonal választja el a körirattól. Benne Szent György sárkány fölött aratott győzelmének képével. Jobb oldalon térdeplő, kezeit imára kulcsoló nőalak, háttérben növényi minta és csillagok. Alul doborpajzs, mely megtöri a köriratot. Négyelt pajzs első és negyedik mezejében kétfejű, koronás madár, a második és harmadik mezőben fent csillag, alul pólya. A címerpajzs fölött püspöki süveg.

Körirata: Folytonos vonalak között majuszkulás körirata: S(IGILLUM):CURIE. IOHAN(N)IS.DE – DOMINIS EPI(SCOPI) SEGNIENT(SIS):

MH rekord: 11353.

3. Gatalóci Mátyás váci püspök⁴⁴ (A₃)⁴⁵

Méret: kb. 11×10 mm.

Állapot: Természetes színű viasz pecsétfészkekben vörös viaszba nyomott nyolcszög alakú pecsét.

Leírás: Pontsorrall keretelt mezejében doborpajzs, benne patkó.

Körirata: Nincs

MH rekord: 11340.

4. szalánkeméni Mikola Jakab szerémi püspök⁴⁶ (A₄)

Méret: kb. 18×13 mm.

Állapot: Természetes színű viasz pecsétfészkekben vörös viaszba nyomott nyolcszög alakú pecsét.

Leírás: A pecsétmezőben doborpajzs, benne szembe néző emberalak mellkastól fölfele ábrázolva feje körül glória (Szent Irénusz?).

Körirata: Minuszkulás körirata keret nélküli, a pajzs fölötti betűk: ia[...]. A körirat további részének olvasata bizonytalan.

MH rekord: 11341.

⁴⁴ Fedeles Tamás: *A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban (1354–1526)* Pécs, 2005. 359–361.

⁴⁵ Vö. DL 50 583.

⁴⁶ Szerémi püspök: 1419–57. Engel: *Arch* 74.

5. Cillei Ulrik Zagoria és Cille grófja⁴⁷ (A₅)⁴⁸

Méret: kb. 25 mm.

Állapot: Természetes színű viasz pecsétfészekben vörös viaszba nyomott kör alakú pecsét.

Leírás: A pecsétmezőben négyelt doborpajzs a Cilleiek címerével. Az első és a negyedik mezőben három hatágú csillag, a második és harmadik mezőben két pólya. A pajzsot két oldalról növényi minta veszi körbe, fölötte vélhetően három betű látható, mely kissé elmosódott, olvasatuk bizonytalan. A címerpajzs negyedik mezeje elmosódott.

Körirata: Nincs

MH rekord: 11342.

6. Hédervári Lőrinc nádor⁴⁹ (C₁)⁵⁰

Méret: kb. 30 mm.

Állapot: Természetes színű viasz pecsétfészekben zöld viaszba nyomott kör alakú pecsét. Erősen elmosódott.

Leírás: Kör alakú pecsétmezőjében ötször hasított doborpajzs.

Körirata: Elmosódott, olvashatatlan. Vö. Lővei Pál leírását ld. Hegedüs A.: *Megpecsételt történelem*, 90.

MH rekord: 11359.

7. Tallóci Matkó horvát, dalmát, szlavón bán⁵¹ (B₂)⁵²

Méret: kb. 26 mm.

Állapot: Természetes színű viasz pecsétfészekben zöld viaszba nyomott kör alakú pecsét.

Leírás: A körirattól folytonos vonallal elválasztott pecsétmezőben címerpajzs. Hasított pajzsban jobboldalon ágaskodó kétfarkú nyest (?), bal oldalon felezett sas.

Körirata: Köriratára vö. DL 13 554. lenyomat alapján készült pecsétleírást a MTA MTKCs V8. 248. másolatról: Minuszkulás körirat: S(IGILLUM) mathkonis de tollouc regni sclauonie bani.

MH rekord: 11354.

⁴⁷ Engel Pál: Zsigmond bárói: Rövid életrajzok. In: Beke László – Marosi Ernő – Wehli Tünde (szerk.): *Művészet Zsigmond király korában 1387–1437. I–II.* Budapest, 1987. II. 405–457. 410–412.

⁴⁸ Vö. Kärntner Landesarchiv Klagenfurt Urkunden des Marktes Spittal an der Drau AT-KLA_{104-B-3} St http://monasterium.net/augias/viewer.xml?lang=hun&imagedata=/mom/service/augiasviewer&archive-id=AT-KLA&fond-id=KLA-104&charter-id=AT-KLA_104-B-3_St (Letöltés ideje: 2017. szeptember 20.)

⁴⁹ A Héder nem Győr megyei ágából származó Hédervári család nádori ágából, Miklós-fi Miklós fia. Királynéi ajtónállómester (1412–19), királynéi lovászmester (1415), majd lovászmester (1428–37), 1437-től haláláig, 1447-ig nádor. A Sárkányos rend tagja. Hegedüs András (szerk.): *Megpecsételt történelem: középkori pecsétek Esztergomból.* Esztergom, 2000., Engel: *Arch* II. 97.

⁵⁰ Analógiájának képét közli: Hegedüs A.: *Megpecsételt történelem*, 90

⁵¹ Mályusz E.: *A négy Tallóci-fivér*, 531–576.

⁵² Vö. DL 13 554.

8. Újlaki Miklós macsói bán⁵³ (C2)

Méret: kb. 30 mm.

Állapot: Természetes színű viaszba nyomott kör alakú kissé elmosódott zöld viaszú pecsét.

Leírás: Négykaréjos pecsétmezejét folytonos körívek választják el a két oldalt futó körirattól, melyet az alsó és a felső karéj két részre oszt. Alul jobbra dőlő pajzs, benne pólya, bal felső sarkán feltehetően sisak, abból sisakforgó nő ki, melynek ábrája elmosódott.

Körirata: Olvashatatlan.

MH rekord: 11360.

9. Garai László macsói bán⁵⁴ (A6)⁵⁵

Méret: kb. 20 mm.

Állapot: Természetes színű viasz pecsétfészekben zöld viaszba nyomott kör alakú pecsét.

Leírás: A pecsétmezőben doborpajzs a Garaiak címerével, a jobbra néző koronás kígyóval, mely ötször tekeredik, fején pedig korona.

Körirata: Körirata nincs, majuszkulák a pajzs fölött (L) illetve jobb (M) és bal (G) oldalán (Ladislai de Gara Bani Machoviensis) A pecsétmezőt gyöngysor szegélyezi.

MH rekord: 11343.

10. Perényi János tárnokmester⁵⁶ (B3)⁵⁷

Méret: kb. 24 mm.

Állapot: Természetes színű pecsétfészekben jó állapotú zöld viaszú kör alakú pecsét.

Leírás: Négykaréjos mezőben, mely felül és alul megtöri a köriratot, középen sisak, rajta a címeralak jobbra néz. A mezőt növényzet vagy sisaktakaró tölti ki. A karéjokat folytonos vonal határolja a hajlatokban csillagdíszítésekkel.

Körirata: A minuszkulás köriratot kívülről folytonos vonal szegélyezni: • johannis • de peren •.

MH rekord: 11355.

⁵³ Fedeles Tamás: Miklós király és Lőrinc herceg. Az utolsó két Újlaki vázlatos pályaképe. In: Vonyó József (szerk.): *Személyiség és történelem, a történelmi személyiség. Történeti életrajz módszertani kérdései*. Pécs–Budapest, 2017. 135–168.

⁵⁴ Engel P.: *Zsigmond bárói*, 416–420.

⁵⁵ Analógia: DL 80 718. és DL 39 290.

⁵⁶ Novák Ádám: Vizsgálati szempont egy 15. századi arisztokrata működéséhez – Perényi János tárnokmester pecsétjei. In: Tóber Márta – Maléth Ágnes (szerk.): *Középkortörténeti tanulmányok* 8. Szeged, 2015. 181–200.

⁵⁷ Analógia: DL 12 937.

11. Pálóci László ajtónállómester⁵⁸ (B4)⁵⁹

Méret: kb. 19 mm.

Állapot: Természetes színű pecsétfészekbe nyomott zöld viaszú ép kör alakú pecsét.

Leírás: A körirattól folytonos vonallal elválasztott és megemelt pecsétmezőben doborpajzs, benne a Pálóciak címerével: háromágú koronából kinövő, jobb kezével szakállát markoló, baljában könyvet tartó férfialak.

Körirata: Minuszkulás körirata: x S(IGILLUM) x ladislaus • de • paloc x

MH rekord: 11356.

12. Kórógyi János Castell grófja⁶⁰ (A7)

Méret: kb. 22 mm.

Állapot: Természetes színű viasz pecsétfészekben vörös viaszba nyomott kör alakú ép pecsét.

Leírás: A pecsét szélét gyöngysor keretezi, a minuszkulás köriratot alul négyelt címerpajzs töri meg, melynek második és harmadik mezeje kiemelkedik. Bal felső sarkán sisak, sisaktakaróként növényi inda, kissé elmosódott.

Körirata: A köriratának olvasata bizonytalan.

MH rekord: 11344.

13. Korbáviai György Modrus és Cetina grófja⁶¹ (A8)⁶²

Méret: kb. 21 mm.

Állapot: Természetes színű viasz pecsétfészekben vörös viaszba nyomott kör alakú pecsét.

Leírás: A nyújtott négykaréjos mező alján jobbra dőlő címerpajzs, benne fenn lépő madáralak, alul három vízszintes vágás. Bal felső sarkán feltehetően sisak, melynek sisakforgójában a madáralak ismétlődik, annak fején korona. A pecsétmezőt növényi minta és sisaktakaró tölti ki, szélén gyöngysor fut körbe. A köriratot a pecsétmező alul és felül megtöri.

Körirata: Körirata minuszkulás: s. geo[...] de / + corbavia.

MH rekord: 11345.

⁵⁸ Mályusz Elemér: Az első Habsburg a magyar trónon. *Aetas*, 9 (1994) 3. 124–126.; Engel P.: *Zsigmond bárói*, 434–436.

⁵⁹ Analógia: DL 39 290.

⁶⁰ Neumann Tibor: Találkozó Konstanzban (A Kórógyiak grófi címe). *Turul*, 87 (2014) 104–108.

⁶¹ Az aula tagja (1414–26), zólyomi ispán (1427–30). Engel: *Arch* 501., 245. Királynéi udvarmester (1439) DL 13 457.

⁶² Analógia: DL 13 457.

14. Tamási Vajdafi Henrik volt ajtónállómester⁶³ (A9)⁶⁴

Méret: kb. 27 mm.

Állapot: Természetes színű viasz pecsétfészekben zöld viaszba nyomott kör alakú pecsét.

Leírás: A pecsétmező alján címerpajzs, mely megtöri a köriratot, benne talán a Héder nem cölöpjei. Bal felső sarkán feltehetően sisak, a sisakforgóban sasszárny, mely megtöri a köriratot. A pecsétmezőt sisaktakaró tölti ki. A pecsétmező közepe elmosódott.

Körirata: Folytonos vonalak között a minuszkulás körirat első részlete kikopott, a többi olvasata bizonytalan.

MH rekord: 11346.

15. Marcali Bánfi György⁶⁵ (A10)

Méret: kb. 15 mm.

Állapot: Természetes színű viasz pecsétfészekben zöld viaszba nyomott kör alakú pecsét.

Leírás: A pecsétmező folytonos vonallal határolt, közepén doborpajzs, benne jobb haránt pólya a Péc nemzetség címere. A pajzs felett egy azonosíthatatlan betű. A pecsét tulajdonosának azonosítása: A Péc nemzetség korszakban élő világi előkelők közül a pecsételő Marcali Vajdafi Imre és János, illetve Bánfi György lehetett. Imre pecsétjét ismerjük

(DL 39 290.), és a követnek kiválasztott személyek közül egy sem erősítette meg ezt az oklevelet. Engel Pál – Lövei Pál közlése szerint – az 1440. június 29-i sokpecsétetes oklevélén lévő hasonló pecsétet Györgyhez kötötte, a jobb minőségű lenyomaton egyértelműen olvasható minuszkulás „g” betű alapján. (AGAD 5575.)

Körirata: Nincs

MH rekord: 11347.

16. kusalyi Jakcs Mihály volt székely ispán⁶⁶ (A11)⁶⁷

Méret: kb. 19 mm.

Állapot: Természetes színű viasz pecsétfészekben zöld viaszba nyomott kör alakú pecsét.

Leírás: A pecsétmező folytonos vonallal határolt, közepén háromszögpajzs, benne a kusalyi Jakcsok címere, a koronából kinövő háromujjú farkas- vagy medvemancs. A pajzs fölött minuszkulás „m” betű. A pecsétmezőt két oldalt növényi ornamentika tölti ki.

Körirata: Nincs

MH rekord: 11348.

⁶³ Wertner Mór: A Tamási-család ismeretéhez. *Turul*, 22 (1904) 181–182.; Ajtónállómester (1423–34, 1438–39), székely ispán (1437), pozsegei, somogyi, verőcei ispán (1444). Engel: *Arch* II. 239.

⁶⁴ Analógia: DL 80 805., DL 103 601.

⁶⁵ Asztalnokmester, (1433–39), somogyi ispán (1441–43). Engel: *Arch* II. 153.

⁶⁶ Emódi Tamás: A kusalyi Jakcsok származása és címeres emlékei. *Turul*, 69 (1996) 57–66.

⁶⁷ Analógia: DL 39 290. Közlése: Emódi T.: *A kusalyi Jakcsok*, 60.

17. bátmonostori Töttös László kincstartó⁶⁸ (A₁₂)⁶⁹

Méret: kb. 20 mm.

Állapot: Természetes színű viasz pecsétfészekben zöld viaszba nyomott kör alakú pecsét.

Leírás: A pecsétmezőben balra dőlő doborpajzs, benne balra lépő kakas. Jobb felső sarkán sisak, a sisakforgóban a címer ismétlődik, mely beleér a köriratba. A pecsétmezőt sisaktakaró tölti ki.

Köirata: Folytonos vonalak között minuszulás körirat, olvasata bizonytalan.

MH rekord: 11349.

18. Marcali Vajdafi János volt ajtónállómester⁷⁰ (A₁₃)

Méret: kb. 10×18 mm.

Állapot: Természetes színű viasz pecsétfészekben zöld viaszba nyomott ovális pecsét.

Leírás: Az ovális pecsétmezőben balra dőlő doborpajzs, benne jobb haránt pólya a Péc nemzetség címere. Vö. 15. számú pecséttel.

Köirata: Nincs

MH rekord: 11350.

19. Maróti János bán fia László⁷¹ (C₃)⁷²

Méret: kb. 30 mm.

Állapot: Természetes viaszba nyomott kör alakú zöld viaszú erősen elmosódott pecsét.

Leírás: Az erősen elmosódott lenyomatban négykaréjos pecsétmező sejthető, az alsó karéjban címerpajzzsal (Gutkeled ékek?).

Köirata: Elmosódott

MH rekord: 11361.

20. pelsőci Bebek Imre székely ispán⁷³ (C₄)

Méret: kb. 19 mm.

Állapot: Természetes viaszba nyomott kör alakú zöld viaszú jó állapotú pecsét.

Leírás: Folytonos vonallal szegélyezett, körirat nélküli pecsétmezőben doborpajzs, benne kettős kereszt. A kereszt szárai egyenlő hosszúak.⁷⁴

Köirata: Nincs

MH rekord: 11362.

⁶⁸ Kincstartó (1439–40, 1456), királynéi tárnokmester (1440), pohárnokmester (1452). Engel: *Arch* II. 247.

⁶⁹ Analógia: DL 80 779.

⁷⁰ Ajtónállómester (1435–38, 1447–49), verőcei ispán (1430–1449), somogyi ispán (1439–59), zalai ispán (1451, 1453–56), temesi ispán (1438–39) a kunok bírása (1456), szlavón bán (1457). Engel: *Arch* II. 154.

⁷¹ Macsóti bán (1441–43), aradi, békési, zarándi ispán (1441–44), ld. Engel: *Arch* II. 156.

⁷² Analógia: DL 13 270.

⁷³ Székely ispán (1438–41), az 1445-ös országgyűlésen megválasztott hét főkapitány egyike, erdélyi vajda (1446–48), abaúji és borsodi ispán (1440–1448). Engel: *Arch* II. 26–27.

⁷⁴ Vö. Rác György: Az Ákos nemzetség címere. *Turul*, 67 (1995) 15–34., 31.

21. nánai Kompolt János⁷⁵ (C5)

Méret: kb. 21 mm.

Állapot: Természetes viaszba nyomott kör alakú zöld viaszú erősen elmosódott pecsét.

Leírás: Karéj nélküli pecsétmezőben jobbra dőlő doborpajzs, mely alul megtöri a köriratot, ábrája elmosódott. Bal felső sarkán feltételezhetően sisak, a sisakforgó felül megtöri a köriratot.⁷⁶

Körirata: Körirata olvashatatlan.

MH rekord: 11363.

22. Csák nembeli Dombai Frank (C6)

Méret: kb. 14 mm.

Állapot: Természetes viaszba nyomott kör alakú zöld viaszú jó állapotú pecsét.

Leírás: Folytonos körívvel határolt, körirat nélküli pecsétmezőben doborpajzs benne jobbra ágaskodó oroszlán. A pajzs mögötti területet díszítés tölti ki.

Körirata: Nincs.

MH rekord: 11364.

⁷⁵ Pohárnokmester (1432–38), ajtónállómester (1449–51), hevesi ispán (1440–41). Engel: *Arch* II. 131.

⁷⁶ Vö. Körmendi Tamás: Az Ába nemzetség címerváltozatai a középkorban. *Turul*, 84 (2011) 109–122., 129–130.

SEALS OF THE POLY-SIGILLIC DIPLOMA FROM THE DIET OF JANUARY 1440

Following the death of Albert II of Germany (27 October 1439), the lords of the Royal Court announced a diet to be held in the beginning of 1440. The diet decided that John of Korčula, bishop of Senj; Matkó Tallóci, ban of Croatia-Dalmatia-Slavonia; István Bátori, judge royal; János Perényi, master of the Treasury; László Pálóci, master of the Doorkeepers; and Imre Marcali, count of Somogy and Verőce Counties should depart to Cracow as legates in order to invite Władysław III of Poland to the Hungarian throne. The diploma itself is well-known in historiography, but not its signatories – i.e. the people who sealed it. This enabling regulation dating to January 18, 1440 stands in the center of my paper. By analyzing its seals, we can understand the composition of the council that chose the person of the king. By examining three further poly-sigillic diplomas, we can gain a snapshot of the government of King Albert, and furthermore we can provide social-historical and heraldic supplements to the history of the era. A database forms an integral and inseparable part of the paper, in which I give the descriptions, editions and scores of the seals.

Keywords: sigillography, heraldry, poly-sigillic diplomas, personal union, elections, royal court

A szerzőkről

CSERMELYI JÓZSEF – doktorjelölt, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Történettudományi Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Rácz György, egyetemi tanár (PPKE)

Elérhetőség: csermelyi.j@freemail.hu

FARKAS CSABA – doktorandusz, ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola, Középkori Magyar Történelem Doktori Program

Témavezető: Dr. Thoroczkay Gábor, egyetemi docens (ELTE)

Elérhetőség: fcsaba55@gmail.com

KATONA CSETE – doktorjelölt, DE BTK Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Bárány Attila, egyetemi tanár (DE)

Elérhetőség: csete.katona@gmail.com

JÚLIA KOTRUSOVÁ – PhD, Nagyszombati Egyetem

Témavezető: Dr. Vladimír Rábik, egyetemi tanár (Nagyszombati Egyetem)

Elérhetőség: kotrusova.julia@gmail.com

KOZÁK-KÍGYÓSSY SZABOLCS LÁSZLÓ – doktorandusz, ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola, Középkori Magyar Történelem Doktori Program

Témavezető: Dr. Draskóczy István, egyetemi tanár (ELTE)

Elérhetőség: kozakszabi@gmail.com

LADOS TAMÁS – doktorandusz, ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola, Középkori Magyar Történelem Doktori Program

Témavezető: Dr. Thoroczkay Gábor, egyetemi docens (ELTE)

Elérhetőség: thomaslados@gmail.com

NOVÁK ÁDÁM – doktorjelölt, DE BTK Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Bárány Attila, egyetemi tanár (DE)

Elérhetőség: tavernicorum@gmail.com

POZSÁR DÁNIEL – doktorandusz, ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola,
Középkori és Kora Újkori Egyetemes Történelem Doktori Program
Témavezető: Dr. Nagy Balázs, egyetemi docens (ELTE – KEE)
Elérhetőség: pdk870212@gmail.com

SOMOGYI SZILVIA – doktorjelölt, ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola,
Történelem Segédtudományai Doktori Program
Témavezető: Dr. Solymosi László professor emeritus (ELTE), Dr. Szovák Kornél,
egyetemi docens (PPKE)
Elérhetőség: szilvia.somogyi@gmail.com

SZANKA BRIGITTA – doktorandusz, Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi
Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola, Medievisztikai Doktori Program
Témavezető: Dr. Gálffy László, egyetemi docens (SZTE)
Elérhetőség: sz.brigittao217@gmail.com

VESZPRÉMY MÁRTON – doktorandusz, ELTE BTK Történelemtudományok Doktori
Iskola, Középkori és Kora Újkori Egyetemes Történelem Doktori Program
Témavezető: Dr. Klaniczay Gábor, egyetemi tanár (ELTE – KEE)
Elérhetőség: veszpreym@gmail.com

Notes on Contributors

CSERMELYI, JÓZSEF – PhD-candidate, Pázmány Péter Catholic University, School for Historical Studies

Supervisor: Dr. György Rácz, university professor (Pázmány Péter Catholic University)

E-mail address: csermelyi.j@freemail.hu

FARKAS, CSABA – PhD-student, Eötvös Loránd University, School for Historical Studies, Medieval Hungarian History Doctoral Program

Supervisor: Dr. Gábor Thoroczkay, associate professor (Eötvös Loránd University)

E-mail address: fcsaba55@gmail.com

KATONA, CSETE – PhD-candidate, University of Debrecen, School of History and Ethnology

Supervisor: Dr. Attila Bárány, university professor (University of Debrecen)

E-mail address: csete.katona@gmail.com

KOTRUSOVÁ, JÚLIA – PhD, University of Trnava (Slovakia)

Supervisor: Dr. Vladimír Rábik, university professor (University of Trnava)

E-mail address: kotrusova.julia@gmail.com

KOZÁK-KÍGYÓSSY, SZABOLCS LÁSZLÓ – PhD-student, Eötvös Loránd University, School for Historical Studies, Medieval Hungarian History Doctoral Program

Supervisor: Dr. István Draskóczy, university professor (Eötvös Loránd University)

E-mail address: kozakszabi@gmail.com

LADOS, TAMÁS – PhD-student, Eötvös Loránd University, School for Historical Studies, Medieval Hungarian History Doctoral Program

Supervisor: Dr. Gábor Thoroczkay, associate professor (Eötvös Loránd University)

E-mail address: thomaslados@gmail.com

NOVÁK, ÁDÁM – PhD-candidate, University of Debrecen, School of History and Ethnology

Supervisor: Dr. Attila Bárány, university professor (University of Debrecen)

E-mail address: tavernicorum@gmail.com

POZSÁR, DÁNIEL – PhD-student, Eötvös Loránd University, School for Historical Studies, Medieval and Early Modern European History Doctoral Program
Supervisor: Dr. Balázs Nagy, associate professor (Eötvös Loránd University – Central European University)
E-mail address: pdk870212@gmail.com

SOMOGYI, SZILVIA – PhD-candidate, Eötvös Loránd University, School for Historical Studies, Auxiliary Sciences of History Doctoral Program
Supervisor: Dr. László Solymosi, professor emeritus (Eötvös Loránd University), Dr. Kornél Szovák, associate professor (Pázmány Péter Catholic University)
E-mail address: szilvia.somogyi@gmail.com

SZANKA, BRIGITTA – PhD-student, University of Szeged, School for Historical Studies
Supervisor: Dr. László Gálffy, associate professor (University of Szeged)
E-mail address: sz.brigittao217@gmail.com

VESZPRÉMY, MÁRTON – PhD-student, Eötvös Loránd University, School for Historical Studies, Medieval and Early Modern European History Doctoral Program
Supervisor: Dr. Gábor Klaniczay, university professor (Eötvös Loránd University – Central European University)
E-mail address: veszprémym@gmail.com